

Balogh Judit

A szocializmus sajátos vidéki „kisbíróság-szervezési gyakorlata” – A Kemecei Járásbíróság (1952–1956) példája

A második népköztársaság, azaz a szocializmus állam- és jogtörténetének legavatottabb ismerőjét tisztelettel és szeretettel köszönti az alábbi tanulmány, amely egy sajátos jelenséggel, a korszak elejének bírósági reformja által megteremtett, rövid életű bíróságokkal foglalkozik. A történet elmeséléséhez számos példa áll rendelkezésre, ezek közül egy szabolcsi kistelepülést, Kemecsét választottam. A szocializmus ezen új bírói fóruma az egyetlen kijáró bíróval mindössze néhány évig működött, tipikus szocialista büntetőügyekben ítélkezett, és a meggyőződéses kommunista bíró a nép ideológiai nevelését is feladatának tekintette. A kemecei járásbíróság működése kicsiben leképezte az egész országban zajló folyamatokat.

Kedves Attila!

A Jóisten éltesen sokáig egészségben, és adjon töretlen munkakedvet ahhoz, hogy munkáid által ezt a viszontagságos időszakot még jobban megismerhessük! Szeretettel köszöntelek.

Előzmények dióhéjban: a polgári bírósági szervezetrendszer kiépítése és funkciói

Az igazságszolgáltatási tevékenység évszázadokon keresztül a végrehajtó hatalom része volt, amelyet jelentős részben magánszemélyek gyakoroltak. A rendi korban az ítélkezés súlypontja ugyanis nem a királyi bíróságokon, hanem a vármegyei nemesi önkormányzatok kezében, illetve a magánföldesúri ítélkező fórumokon volt. A 19. század közepét

megelőzően a bíraskodás minden olyan fogalmi elemet, jellemzőt nélkülözött, amelyet ma az ítélkező hatalomra gondolva elsőként magunk elé idézünk.¹

A törvény előtti egyenlőséget csak Ferenc József császár tette alapelvvé 1849 tavaszán, az olmützi oktrojált alkotmányban. És ugyanő volt az néhány évvel később – még mindig nem törvényes magyar királyként –, aki felelevenítette azt a korábbi, II. József által vallott felfogást, hogy az ítélkező tevékenységnek állami kézben kell lennie, állami szerveknek kell azt végeznie.

Az államszervezet egészének átszervezésére, ezen belül az új bírósági rendszer kiépítésére aztán az 1867-es kiegyezés adott alapot, amely nyomán a király és az országgyűlés korszakalkotó törvényben rendezte a bírói hatalom gyakorlásának alapszabályait. A bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. törvénycikkkel immár szervezetileg és szabályozását tekintve is elkülönült a végrehajtó hatalomtól, továbbá a törvény előtti egyenlőség, a bírói függetlenség, a bírák törvényhez kötöttsége, a pártatlan ítélkezés követelménye és más, ezekhez hasonló alapelvek alapján működött.²

1867-től tehát az ítélkező tevékenység állami feladattá vált, ettől fogva az a törvények (törvényes szokások és a törvényesen meghozott rendeletek) betartására és betartatására irányul, azaz mentes mindenféle önkényességtől. Az ekként kiépített négyfokú bíraskodási rendszerben bármelyik szinten is működött egy bíró (bíróság), az nem volt befolyásolható, pláne nem utasítható semmilyen más, a bírósági rendszeren belüli vagy azon kívüli szerv vagy személy által sem.³

A bíraskodás szocialista átalakítása

Az 1869. évi IV. törvénycikkkel létrejött, a 19. századi törvényességfelfogásnak megfelelő, állami bírósági szervezetrendszer az 1949–50-es években rohamtempóban építette – nevezte – át⁴ (tartalmilag, működésének alapelveit tekintve pedig valójában lebontotta és a maga képére

¹ Ugyanakkor az ítélkező tevékenység sajátos arculata – egyfajta korai, korabeli értelemben vett függetlensége – több évszázad óta kialakult. Erről részletesen LIKTOR 2023: 105–106.

² BÓDINÉ BELIZNAI 2023a.

³ BÓDINÉ BELIZNAI 2023b és BALOGH 2023a.

⁴ A Kúriát az 1949-es alkotmány már a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságaként említette. Az igazságügyi szervezet átalakítása tárgyában hozott 1949. évi 9. tvr. rendelkezése értelmében ugyanis a Kúria mint a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, az eddigi ítélőtáblák mint felsőbbbíróságok, az eddigi törvényszékek mint megyei bíróságok folytatják működésüket, az eddigi járásbíróságok pedig megtartják jelenlegi elnevezésüket. [2. § (1) bekezdése] Vö. MEGYERI-PÁLFFI 2024: 45. A felsőbbbíróságokká átkeresztelt táblákat az Alkotmány 39. §-át módosító 1950. évi IV. törvény ténylegesen meg is szüntette. Az átszervezés a 19 járásbíróság városi/fővárosi kerületi bíróságokká alakításával ért véget, összhangban a járások 1984. január 1-jei megszüntetésével. Erről az 1983. évi II. törvény 4. §-a rendelkezett.

formálta) az új hatalom, amely az igazságszolgáltatás egészének szocialista (a klasszikus értelemben vett bírói függetlenség elvét és legalapvetőbb garanciáit is nélkülöző) átalakítását tűzte ki célul.⁵

Az 1948. évi XXII. törvény megszüntette a bírói függetlenség régi személyi biztosítékait, lehetővé tette a bírák áthelyezését és elmozdításukat, valamint végelbánás (azaz – kényszerű – nyugdíjazás) alá vonásukat, és azt, hogy ennek következtében 1956 szeptemberéig 1100 bíró vesztette el állását.⁶ Az 1949. évi alkotmány pedig átalakította a korábbi, két világháború közötti bírósági szervezetet is.

Természetesen a függetlennek mondott bíróságokra és az ügyészségekre is kiterjedt a pártirányítás:⁷ az 1949. évi XI. törvény bevezette Magyarországon az ülnökbíráskodást, továbbra is biztosítva a laikus elemek részvételét az igazságszolgáltatásban, amelyet a dualizmus időszakában az esküdtek jelentettek. A népi ülnökök ellenőrzött háttérű pártkáderek voltak, akik befolyást biztosítottak a végrehajtó hatalmat gyakorló párt számára az (általuk kialakított értelmezésben) „függetlennek” tekintett bírósági szervezet működésére.⁸

Az újonnan létrehozott bíróságok feladata a szocialista igazságszolgáltatás volt.

„Mert igazságszolgáltatás más államokban is van, de az (ellentétben a szocialista igazságszolgáltatással) csak a burzsoá, nagytőkés osztály érdekeit szolgálja ki, így szocialista szemszögből mindennek tekinthető, csak független igazságszolgáltatásnak nem. A szocialista igazságszolgáltatás feladata viszont a szocialista törvényesség, a szocialista igazságosság biztosítása és a dolgozó nép kommunista nevelése az igazságszolgáltatás által.”⁹

Ez a megközelítés később az alkotmányba is bekerült. Tankönyvi magyarázata a szocializmus hatalomfelfogását a klasszikus hatalommegosztással állította szembe:

„Az igazságszolgáltatás a szocialista államban az egységes államhatalom egyik tevékenysége, amelynek végzésével a szocialista állam elkülönített módon megszervezett állami szerveket, bíróságokat bíz meg. A bíróságoknak ez az igazságszolgáltatási monopóliuma fontos alapelve a szocialista törvénykezési jognak. Ennek az elvnek megállapításánál egyáltalán nincsen szó az államhatalmi ágak elválasztása Montesquieu-féle elméletének valamiféle felélesztéséről, vagy akárcsak utóregzéséről. A marxizmus-leninizmus az államhatalom egységének az elvét

⁵ BALOGH 2023b: 152–153.

⁶ ZINNER 2005: 23; FICSÓR 2016: 7.

⁷ SÁRKÖZY 2012: 102.

⁸ PERES 2023a.

⁹ NÉVAI 1979: 84–87. Idézi PERES 2023a: 146.

vallja. A szocialista állam azonban az egységes államhatalom sokirányú tevékenységét különféle állami szervek útján végzi. E szervek egyike a bíróság, amelynek sajtóképeni funkcióját éppen az igazságszolgáltatás teszi.”¹⁰

A szocialista törvényesség tehát, ahogyan azt Peres Zsuzsanna megfogalmazta:

„[A] népi demokrácia társadalmi és gazdasági érdekeinek a védelmét, illetve a dolgozók és a szocialista szervezetek jogainak biztosítását jelentette, a szocialista igazságság pedig a munka és az elosztás egyenlősége szocialista elvének és a kommunista erkölcsöknek, továbbá a szocialista jogtudatnak az érvényesülését volt hivatott biztosítani.”¹¹

A bíróságoknak ráadásul nevelő szerepet kellett betöltenie: erősíteni voltak hivatottak a szocialista tudatot és a kommunista erkölcsöket.¹² Ahogyan Ries István a Legfelsőbb Bíróság 1949. november 18-ai teljes ülésén fogalmazott: „A bíróság működése igenis politikai működés és mindig is az volt.”¹³ Az 1949. évi 9. törvényerejű rendelet engedélyezte a bírák párttagságát, sőt, a kommunista párthoz való kötődés lényegében elvárassá vált. A bíróságok állományának meghatározó része párttag lett, ekként is eleget téve a társadalmi „példamutató szerepnek”. Ezzel együtt a kommunista párt vezető szerveitől származó pártutasítások, pártfegyelmik¹⁴ azt is eredményezték, hogy a bírák ténylegesen is elvesztették politikai függetlenségüket, és befolyásolhatóvá, irányíthatóvá váltak.

Ennek a gondolkodásnak a nyomán egyenesen szükséges volt az is, hogy a társadalom laikus tagjait is jelentős mértékben vonják be az igazságszolgáltatásba (és ezért volt szükséges a különbíróságok megszüntetése¹⁵ is, hiszen azok nem álltak összhangban a szocializmus eszméivel, mindenekelőtt a hatalomegység és a társadalmi egyenlőség kiemelten hangsúlyozott elveivel). Szovjet mintára a magyar bírósági szervezetet is kiegészítették a (bírákkal – formálisan – majdnem teljesen azonos jogállású, ám az őket megválasztó tanácsok által bármikor visszahívható¹⁶) népi ülnökökkel. Az ülnökbíráskodásnak a polgári

¹⁰ NÉVAI 1979: 102.

¹¹ NÁNÁSI 2018: [90]–[99]; PERES 2023a: 146.

¹² NÉVAI 1979: 84–87.

¹³ KATONA 2013.

¹⁴ HORVÁTH 2023: 114.

¹⁵ A különbíróságok közül a közigazgatási bíróságot az 1949: II. tv., a Szabadalmi Bíróságot az 1949: 8. tvr., a többi különbíróságot pedig 1950–1954 között szüntették meg. A közigazgatási bíróság megszüntetésének fő okát Ries István akkori igazságügyi miniszter – az ideológiai alapállásból kiindulva – abban látta, hogy a közigazgatási bíróság „szembehelyezkedik a demokratikus fejlődéssel.” Bővebben KÖBEL 2018; KÖBEL 2019. Emellett PAPP 2017: 69–81.

¹⁶ 92/1952. (X. 5.) MT sz. rendelet.

rendszerekben is jól ismert megoldása a szocializmusban nem annyira úgy általában a néprészvételt biztosította, sokkal inkább azt szolgálta, hogy az állampárt megbízható káderek által ellenőrizze az (egyébként nagyon nem megbízhatónak tartott)¹⁷ bírakat. A népi ülnökök a korszak felfogása szerint „a proletárdiktatúra erősítésének harcos osztagai, a szocialista törvényesség betartásának éber segítői.”¹⁸

A szocialista bíróságok mellett létrejött a korábbi állami (királyi) ügyészség helyett a szocialista felfogásnak megfelelően a „független modell” szerint újjászervezett¹⁹ ügyészségi struktúra is, amely nem pusztán a vádhatóság szerepét töltötte be, hanem – az államhatalom legfőbb szervének alárendelten – maga volt a szocialista törvényesség őre. Feladata tehát a néphatalom rendszerének és a dolgozók jogainak védelmezése lett.²⁰ A párthatározatoknak megfelelően, az Igazságügyi Minisztérium Büntetőjogi és Államügyészségi Főosztálya ezekben az években sorozatban bocsátotta ki az utasításokat, iránymutatásokat, tájékoztatásokat az aktuális jogpolitikai feladatokról, a kívánatos eljárásokról, büntetésekről, például a disszidálási vagy a feketevágásos ügyekben.²¹

Az új bírósági szervezet kialakítására csak azt követően kerülhetett sor, hogy az 1948. évi XXII. törvény lehetővé tette, hogy a bíróságok működése felett felügyeleti jogot gyakorló igazságügy-miniszter a bíró beleegyezése nélkül is áthelyezhessen és elmozdíthasson bírót.²²

Az 1949. évi alkotmány hatálybalépésével aztán megkezdődött a tényleges átalakítás. A Kúria elnevezés helyébe a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága név lépett, az ítélőtáblák előbb felsőbíróságok lettek, majd megszüntették azokat 1950-ben. A hierarchiában addig alattuk elhelyezkedő törvényszékekből megyei bíróságok (fővárosi bíróság) lettek, a járásbíróságok (városi, kerületi bíróságok) pedig megmaradtak általános elsőfolyamodású bíróságoknak.²³ A fellebbevitel is egyfokúvá vált. Az új alkotmány rendelkezései nyomán

¹⁷ A kommunista hatalomátvétel után a Horthy-korszak megmaradt bírái reakcióknak számítottak, és az új politikai rendszer jobbra ellenségnek tekintette őket. Ezért volt szükség az „ellenőrzésükre,” valamint a „tisztogatást” célozta az igazolási eljárások sora és az ún. „B-listázás” is. Aztán, amikor a bírakat már „megbízhatókra” cserélték, ez az „ellenőrzés” egyre inkább gyengült, másodfokon teljesen el is tűnt, vö. 1954. évi II. törvény.

¹⁸ Keleti Ferenc szavait idézi HORVÁTH 2023: 118.

¹⁹ A dualizmus időszakának királyi ügyészségei az igazságügyi minisztérium alárendeltségében működtek, ezt nevezzük „alárendelt modellnek”, más szóval államügyészségnek. Ezzel szemben a „független modell” szerint szerveződő ügyészség nincs a végrehajtó hatalomnak alárendelve, hanem külső irányítás nélkül, a bírói függetlenséghez hasonló független státuszt és önigazgatást élvezve működhetnek. Vö. NÁNÁSI 2011; KISS-LÁSZLÓ 2021; LÁSZLÓ 2021.

²⁰ NÉVAI 1979: 89.

²¹ *Az ügyészség története*. Lásd: <https://ugyeszseg.hu/az-ugyeszsegrol/tortenete>.

²² PERES 2023a: 147.

²³ NÉVAI–SZILBEREKY 1980: 134.

a bírósági szervezet a véglegesnek szánt és az 1972-es átfogó reformig valóban állandónak bizonyult szervezetét az 1954. évi II. törvénnyel nyerte el.

Az 1949. évi XX. törvény, azaz az alkotmány 36.§-a tartalmazta a bírósági szervezet keret-szabályait. Az alkotmány szövege szerint a bíróságokon hivatalos bírákból és ülnökökből álló tanácsokban zajlott az ítélezés. A bírói tisztségeket az alkotmány értelmében választással kellett volna betölteni: bizonyos bírakat az Országgyűlés választhatott volna a Legfelsőbb Bíróság és a – csupán 1950 végéig létezett²⁴ – felsőbíróságok bírái esetében öt, illetve a megyei és járásbíróságok bírái vonatkozásában három évre. Ténylegesen azonban a bírák tekintetében kinevezési jog érvényesült, amelyet a Legfelsőbb Bíróság bírái esetében a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a többi bíró esetében pedig az igazságügy-miniszter gyakorolt. A megyei bíróságok elnökeit és tanácselnökeit, a járásbíróságok elnökeit a Minisztertanács, a többi bírát és az ügyészeket pedig az igazságügy-miniszter nevezte ki.²⁵

Az alkotmány a bíróságok feladatául a 41. §. (1) bekezdése szerint a dolgozó nép ellenségeinek megbüntetését, a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjének, intézményeinek védelmét és biztosítását, valamint a dolgozóknak a szocialista társadalmi együttélésre való nevelését szabta.

A bírói függetlenség új értelmezéséhez a jogalkotó (NET) általános rendelkezési hatáskört adott az igazságügy-miniszter kezébe: „Az igazságügyminiszter bármely ítélő-bírót, valamint államügyészt – az átszervezés folytán előálló átmeneti munkatöbblet feldolgozásának megkönnyítése érdekében – a Legfelsőbb Bírósághoz, illetőleg a legfőbb államügyészséghez oszthat be szolgálatátételre.”

Az első szocialista bírósági szervezetről szóló törvény, az 1954. évi II. törvény²⁶ (a továbbiakban: Bsz.) szabályai közül kiemelésre érdemes, hogy lehetővé tette azt, hogy a távollét miatt ítélezésben akadályoztatott bírót nemcsak másik bíró, de népi ülnök is helyettesítse. A mintegy 21 ezer népi ülnök tevékenysége pedig sok kívánnivalót hagyott maga után, ezt már a maga idejében is felismerték.²⁷

A Bsz. bővítette a bíróságok feladatkörét is. Már nem a dolgozó nép ellenségeinek megbüntetését tartotta elsődlegesen fontosnak, hanem inkább a népi demokrácia állami, társadalmi és gazdasági érdekeinek védelmét, így különösen: a társadalmi tulajdon védelmét, az állampolgárok részére az Alkotmányban biztosított politikai, munkaügyi, lakásügyi és egyéb személyi és vagyoni jogok és érdekek biztosítását, a dolgozó nép ellenségeinek számító bűnelkövetők megbüntetését,

²⁴ A felsőbíróságok és a mellettük működött főállamügyészségek 1950. december 31-ével történő megszüntetéséről az 1950. IV. tv. 4. § (1) bekezdése rendelkezett.

²⁵ HORVÁTH 2023: 115; PERES 2023b: 963–965; BALOGH 2023b: 161.

²⁶ A törvény szövege elérhető: <http://jogszabalyfigyelo.hu/index.php?id=g9oll2dai1jfa30jo8&state=19570609&menu=view>.

²⁷ NÉVAI 1979: 107; PERES 2023a: 149.

illetve a haza és a szocializmus ügye iránti odaadásra, a társadalmi tulajdon iránti gondosságra, az állami és társadalmi kötelezettségek becsületes teljesítésére, a törvények következetes végrehajtására, a munkafegyelem szigorú megtartására, valamint a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására kifejtendő nevelő tevékenységet.²⁸

1957-től a bírósági szervezetben összevonások is voltak. Az 1957. évi 34. tvr. 27. §-a felhatalmazta az igazságügy-minisztert arra, hogy járásbíróságokat és budapesti kerületi bíróságokat vonjon össze. A törvényerejű rendeletet a gyakorlatba a 12/1957. (X. 13.) I.M. sz. rendelet ültette át, amelynek eredményeképpen a budapesti kerületi bíróságok száma 22-ről 9-re csökkent, vidéken pedig négy nagyvárosban (Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged) összevonták a helyi járásbíróságot és a városi bíróságot.²⁹

Mi történt Kemeccsén?

Kemecse község a nyíregyházi járásbíróság és törvényszék illetékességi területéhez tartozott. A 68.800/1951. (XII. 4.) I.M. sz. rendelettel azonban Molnár Erik igazságügy-miniszter önálló járásbíróság felállítását rendelte el itt³⁰ (a baktalórándházi és az encsi járásbíróságokkal egy időben), kiszakítva ezzel a kemecsei (és a baktalórándházi) járást a nyíregyházi bírósági illetékességi területből. A járásbíróságnak 1952. január 1. napjával kellett megkezdnie működését azzal, hogy a miniszteri rendelet 2. §-a alapján „a jelen rendelet hatálybalépése előtt a nyíregyházi [...] járásbíróságnál folyamatba tett ügyekben – a telekkönyvi ügyek kivételével – akkor is a nyíregyházi [...] járásbíróság jár el, ha illetékessége a jelen rendelet 1. §-a folytán megszűnt”. A (2) bekezdés ettől eltérően rendelte intézni a telekkönyvi ügyeket: „(2) A [...] kemecsei járásbíróság illetékességéhez tartozó s a jelen rendelet hatálybalépésekor még folyamatban levő telekkönyvi ügyeket a [...] kemecsei járásbíróság folytatja és fejezi be.” A járás területére vonatkozóan 1945. január 1-je után keletkezett ügyek iratait is az új járásbíróság vette át és intézte el. A rendelet szerint az új járásbíróság fellebbviteli bírósága értelemszerűen a nyíregyházi megyei bíróság volt, illetékességi területe pedig a kemecsei járásra terjedt ki. E járásban akkoriban a mai 11 településsel szemben 15 község volt, hiszen a mai települések mellett idetartozott Nagyhalász, Nyírtura, Sényő és Tiszatelek is.

A járásbíróság felállításának oka az akkori társadalmi viszonyokban és az akkori járási székhelyből fakadó funkciókban keresendő. Ahogyan egy pártfunkcionárius a jelenséget összefoglalta:

²⁸ NÉVAI 1979: 108.

²⁹ 1957. évi 34. tvr. Online: <http://jogiportal.hu/index.php?id=lr2efc4ic31gb7610&state=19730331&menu=view>.

³⁰ *Belügyi Közlöny* (1951) 27. sz. (1951. 12. 11.). 478–479. A rendelet a 177.000/1950. (XII. 10.) I.M. sz. rendeletet módosította az illetékességi területek tekintetében.

„Fejlődésünk jelenlegi szakaszában bíróságaink szervezetenként alkalmatlanokká váltak az Alkotmányban meghatározott funkciók gyakorlására, az osztályharc sikeres vitelére. Tekintettel arra, hogy Alkotmányunk előírásai szerint a folyó évben a burzsoá közigazgatási rendszer helyett közép- és alsófokon is megvalósítottuk a tanácsok rendszerét – eltérés következett be a területi hatókör szempontjából az államhatalom és a bírósági szervek között.”

E logika mentén arra jutottak, hogy a bíraskodás szervezetrendszerét az államigazgatás rendszeréhez kell igazítani: a járási tanácsoknak a járás területén a járásbíróságok, a megyei tanácsoknak pedig a megye területén a megyei bíróságok feleltek meg. De ugyanekkor a járásbíróságok is rendezésre szorultak, „mert egyes járások területén több járásbíróság is van, viszont van olyan járás, melynek székhelyén járásbíróság nincs”.³¹

E filozófiának Kemecese teljesen megfelelt: járási székhely lett, itt működött a járási tanács és annak több hivatala, a járási pártbizottság, DISZ-bizottság és több fontos intézmény. Jelentős volt a járási tisztiorvosi funkció, a járási tüdőgondozó és a pénzügyőrség is.³²

A kemecesei járásbíróságra 1952-ben Margitics Imrét osztották be, aki nem volt kemecesei lakos, hanem Nyíregyházáról járt ki ítélezni.

A görögkatolikus családban 1907-ben született Margitics Imre ügyvédjelöltként kezdte a joggyakorlatot: a Nyíregyházi Ügyvédi Kamara választmánya előbb Grünspann Árminhoz, majd vitéz Kőrössy Gyulához, de még ugyanez év nyarán tőle Hubay Balázshoz jegyezte be.³³ Az 1935. április 30-ai *Igazságügyi Közlöny* tudósít minket arról, hogy 1935. február 6-i hatállyal,³⁴ nyíregyházi székhellyel ügyvéd lett.³⁵

1941 tavaszán – még ügyvédként – az 1922-ben 10 ezer pengő alaptőkével megalakított Nyíregyházi Kereskedelmi Rt. (Nyíregyháza, Szent István utca 3.) igazgatósági tagja volt.³⁶

1942 januárjában aztán a kormányzótól bírói kinevezést kapott: a vásárosnaményi kir. járásbírósághoz osztották be.³⁷ Ennek folytán (április 8-i hatállyal) törölték az ügyvédi névjegyzékből.³⁸ Alig néhány hónapi vásárosnaményi ténykedés után saját kérésére már

³¹ VALENTINI 1950: 4.

³² Kemecesei Helytörténeti Krónika 2014.

³³ *Budapesti Közlöny* (1932) 77. sz. (1932. 04. 07.). 1., majd 263. sz. (1932. 11. 20.). 4.

³⁴ *Budapesti Közlöny* (1935) 83. sz. (1935. 04. 11.). 2.

³⁵ *Igazságügyi Közlöny* (1935) 4. sz. (1935. 04. 30.). 79.

³⁶ *Központi Értesítő* (1941) 1. félév (1941. 05. 15.) 20. sz. 739; *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz* (1941–42). 3–4. k. 872.

³⁷ Járásbírói kinevezése: *Igazságügyi Közlöny* (1942) 1. sz. (1942. 01. 31.). 20.

³⁸ *Igazságügyi Közlöny* (1942) 5. sz. (1942. 05. 31.). 191. Dr. Margitics Imre nyíregyházi ügyvéd kir. járásbíróvá történt kinevezése folytán töröltetett a nyíregyházi ügyvédek névjegyzékéből. Irodájának gondnokául dr. Dankó Gyula nyíregyházi ügyvédet rendelték ki. A határozat száma: 551/1942. ÜK. II/49. szám. Vö. *Budapesti Közlöny* (1942) 97. sz. (1942. 04. 29.). 1.

április elején sikerült igazságügy-miniszteri áthelyezéssel a nyíregyházi kir. járásbíróságra kerülnie,³⁹ ahol évekig járásbíróként dolgozott.

1945 januárjában ő volt az első bíró a megyében, aki szolgálatba állt. „Valóban szolgált, elkötelezettség volt ez az új rend mellett. Egy ideig a nyíregyházi járásbíróság elnöke volt, majd 45 szeptemberében a népbíróságon tanácsvezető bíró, ahol a nép- és háborúellenes ügyeket tárgyalta, s a Népköztársaság nevében igazságot szolgáltatott.”⁴⁰

1946-ban – kérelmére – az igazságügy-miniszter (népbírósági beosztásának érintetlenül hagyása mellett) a nyíregyházi törvényszékhez helyezte át.⁴¹

1949. szeptember 18-án a Függetlenségi Front lapja, a *Magyar Nép* tudósított arról, hogy az igazságügy-miniszter a nyíregyházi járásbíró helyettes népbírósági vezetőnek nevezte ki.⁴²

Az 1952–56 közötti kemecsei „kitérő” után (a visszatekintő cikkben nem szerepel pontos dátum) „a telekkönyvi hivatalban kapott vezető posztot, majd újra a bírói pulpitus következett”. 1972-ben, 65 évesen még aktív bíró volt.⁴³

1971-ben és ’73-ban is a Szabolcs-Szatmár megyei tanács korelnöke, azaz legidősebb tagja volt, és a tanács igazgatási-jogi bizottsága elnökévé választották.⁴⁴

1978. március 21-én, rövid szenvedés után, Budapesten érte a halál. Az Igazságügyi Minisztérium és a megyei bíróság saját halottjának tekintette. A kornak – és saját értékrendjének – megfelelően társadalmi temetést kapott. Emlékét és érdemeit a megyei tanács jegyzőkönyvben örökítette meg.⁴⁵

Margitics bíró kemecsei ítélkezési gyakorlata világosan mutatja a szocializmus jogszolgáltatással kapcsolatos felfogását, és képet rajzol a korszak tömegesen előforduló, tipikus bűncselekményeiről. A rövid életű kemecsei járásbíróság egyetlen bírása többször bekerült ítéleteivel a megyei napilapba. Ezek az ítéletek egyszerre szolgálták a dolgozó nép ideológiai nevelését (ne vedd el a közét, dolgozz a köz érdekében, mindenki egyenlő, senkinek nem juthat több stb.), a „szocialista törvényesség” érvényre juttatását (a kulákokat szigorúan – még az arányosság szabályait is figyelmen kívül hagyva – meg kell büntetni), és semmiben sem különböztek a más megyékben, más bíróságokon szintén a kulákok ellen tömegesen meghozott határozatoktól.

³⁹ *Igazságügyi Közlöny* (1942) 3. sz. (1942. 03. 31.). 99.

⁴⁰ Erről maga vallott így Páll Géza újságírónak, aki a riportot *Harminc év a pulpituson* címmel jelentette meg. *Kelet-Magyarország* (1972) 157. sz. (1972. 07. 06.). 3.

⁴¹ *Igazságügyi Közlöny* (1946) 4. sz. (1946. 04. 30.). 156.

⁴² *Magyar Nép* (1945) 112. sz. (1945. 09. 13.). 3.

⁴³ PÁLL 1972: 3.

⁴⁴ *Kelet-Magyarország* (1971) 121. sz. (1971. 05. 25.). 1. és (1973) 105. sz. (1973. 05. 08.). 1.

⁴⁵ *Kelet-Magyarország* (1978) 77. sz. (1978. 04. 01.). 1.

Az 1950-es évek első felében kiemelt feladat volt a szabotázások megakadályozása, illetve megbüntetése.

„Megvalósítani nagyszerű célkitűzéseinket, valóráváltani terveinket, megőrizni, megvédelmezni eddigi munkánk alkotásait – nem lehet a népünk ádáz ellenségeivel való kemény harc nélkül. A falvakban a mind inkább falhoz szorított kulákok elkeseredetten próbálják a mezőgazdasági munka, a beadás szabotálásával hátráltatni a falu felvirágzását. Harcos éberségre van szükség mindenütt ahhoz, hogy a dolgozó parasztok megakadályozzák az ellenség kártevéseit.”

Több olyan kemecsei ítélet is szerepelt a hírek között, amelyekben burgonya, zab, tej, tojás, csirke, árpa, tengeri, napraforgó, lucerna, bor, sertés, vágómarha vagy más termény vonatkozásában nem tettek eleget a beszolgáltatási kötelezettségnek,⁴⁶ és olyan is akadt, amelyben volt kulákokat árdrágítás miatt ítélték el.⁴⁷

Az ügyek másik csoportjában a gazdálkodás (vetés, aratás) elmulasztása volt a vád tárgya. Volt, akit azért ítélték el, mert „2200 négyszögöl földjét megműveletlenül hagyta, nem vetett el egy hold tavaszi búzát és 600 öl árpát, a vetőmagot sem szerezte be”.⁴⁸ Egy kéki volt kulák 4 hold napraforgóját egyáltalán nem kapálta. 450 öl szőlőjének és 144 öl gyümölcsösének a megmunkálásáról nem gondoskodott, ami miatt 100%-os termés kiesése volt. Őt a közellátás érdekét veszélyeztető büntett miatt ítélt el a kemecsei járásbíró.⁴⁹

De nem maradhattak ki a védett jogi tárgyak közül a köz javai sem: egy juhász azzal került be a sajtóba, hogy juhait a belvízvédelmi csatorna töltésén legeltette, a csatornát meg rongálta, és ezzel a belvízvédelmet veszélyeztette. Ezért Kemecsen négyhavi börtönre ítélték.

„Nagy veszélyt jelent az árvíz úgy a dolgozó parasztság, mint az állam számára. Népi államunk éppen azért mindent megtesz az árvízveszély elhárításának érdekében. Nagy összegeket költ például a hullámterek erdősítésére. Aki ezeket a telepítéseket bántja, az nem törődik a saját és társai érdekével, az árvízveszéllyel, s ezért példás büntetést érdemel.”

⁴⁶ Beadási kötelezettséget szabotáló kulákokat ítélték el. *Néplap: Az MDP Szabolcs-Szatmár megyei pártbizottságának lapja* (1952) 212. sz. (1952. 09. 10.). 4. (Az ítélet „nevelő célzatát” mutatja az is, hogy a hírt a *Magyar Nemzet*, a *Szabad Nép*, a *Népszava*, a *Tolnai Napló*, valamint a *Bácskiskunmegyei Népiújság* is átvette.) A beadás és a tavaszi munkák szabotálása miatt súlyos börtönbüntetésre ítélték több kulákot. *Néplap* (1953) 91. sz. (1953. 04. 18.). 4; Beadást szabotáló kulákokat ítélt el a nagykállói és a kemecsei járásbíró. *Néplap* (1953) 146. sz. (1953. 06. 24.). 4; stb.

⁴⁷ Ítélet árdrágításért. *Néplap* (1954) 121. sz. (1954. 05. 23.). 6.

⁴⁸ A beadás és a tavaszi munkák szabotálása miatt súlyos börtönbüntetésre ítélték több kulákot. *Néplap* (1953) 91. sz. (1953. 04. 18.). 4.

⁴⁹ Bírósági hírek. *Néplap* (1955) 221. sz. (1955. 09. 20.). 2.

A kemecsei járásbíróóság éppen ezért, engedély nélküli fakivágás miatt, számos kulákot ítélt pénzbüntetésre.⁵⁰

Végül számos esetet lehet olvasni a termelősövetkezet javainak eltulajdonítása, a közösség meglopása, a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett csalás büntetése miatt is.⁵¹

Az epizód vége

A kemecsei járást a NET a Minisztertanács előterjesztése alapján meghozott 1956. évi 2. sz. határozatával⁵² szüntette meg, hét másik járással együtt, 1956. február 1. napjával. A határozat melléklete sorolta fel, hogy a járás egyes települései mely járásokhoz kerülnek. A kemecsei járás 15 településén három járás „osztozott”: Berkesz és Gégény a kisvárdai, Beszterec, Demecser, Kemecse, Kék, Nagyhalász, Nyírbogdány, Nyírtura, Sényő, Tiszarád, Tiszatelek és Vas megyer a nyíregyházi, míg Nyírtét és Székely a baktalórántházai járáshoz került.

A területi változtatás igazságszolgáltatási következményeit a 3/1956. (I. 29.) M. T. sz. rendelet⁵³ foglalta jogszabályba, amely megszüntette az e járások székhelyein működő járásbíróóságokat és járási ügyészségeket. A folyamatban levő ügyeket a 4. § szerint már az újonnan illetékes (kisvárdai, nyíregyházi vagy baktalórántházi) járásbíróóságok, illetve ügyészségek folytatták le.

A változtatás jogpolitikai indokát a minisztertanács elnökhelyettese, a területrendezési kormánybizottság vezetője (Apró Antal) abban jelölte meg:

„Az ország jelenlegi közigazgatási beosztásának átszervezése, az elaprózódott megyék, járások, Budapesten a kis kerületek összevonása olyan intézkedés, amely elősegíti, hogy az állam mind eredményesebben teljesítse alapvető gazdasági-szervező és kulturális-nevelő funkcióit. A nagyobb megyék, járások kialakításánál arra törekszünk, hogy az igazgatási egységek lehetőleg egybe essenek a gazdasági körzetekkel és minél egyszerűbb, minél olcsóbb legyen az állam igazgatása.”

Merthogy ez felelt meg a Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusán elfogadott határozatnak, amely szerint az államigazgatást egyszerűbbé és olcsóbbá kell tenni. Az eddigi egyszerűsítések azonban nem voltak elégségesek.

⁵⁰ Engedély nélküli fakivágások büntetése. *Néplap* (1954) 162. sz. (1954. 07. 10.). 4.

⁵¹ Elítéltek egy termelősövetkezet ellen törő kulákot. *Néplap* (1954) 192. sz. (1954. 08. 14.). 4; Hatévi börtönbüntetés lopásért. *Néplap* (1954) 213. sz. (1954. 09. 09.). 4.

⁵² *Magyar Közlöny* (1956) 4. sz. (1956. 01. 18.). 19–20.

⁵³ *Magyar Közlöny* (1956) 7. sz. (1956. 01. 29.) 31–32.

„A területrendezés nem egyes megyék és járások megszüntetését jelenti, mert a fejlődés során kialakult társadalmilag, földrajzilag egységes, néprajzilag sajátos területek továbbra is fennmaradnak. E területek azonban nagyobb földrajzi egységekkel alakulnak át. [...] A területrendezés mindenekelőtt elősegíti, hogy az igazgatás jobb és olcsóbb legyen. Számos készülő hatásköri és szervezeti intézkedés célja, hogy a dolgozókat közvetlenül érintő kérdéseket a jövőben a községekben és a városokban, de legfeljebb a járásokban intézzék el. Így átalakul a központi szervek és a megyei szervek államigazgatási szerepe is: a megyék egyre inkább elvi irányító szerepet töltenek be. [...] A párt és a kormány legfontosabb feladatának a dolgozók életszínvonalának emelését tartja. Emelni akarjuk a nyugdíjakat, tovább akarjuk javítani a dolgozók életkörülményeit. Mindezt csak úgy érhetjük el, ha a termelés növelésén túl – gazdasági életünk minden területén, az államapparátusban is – csökkentjük az igazgatással járó költségeket, takarékoskodunk.”⁵⁴

Irodalom- és forrásjegyzék

- BALOGH Judit (2023a): A bírák jogállása az állami (királyi) bíróságokon. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest: Kúria, 171–180.
- BALOGH Judit (2023b): A bírói függetlenség intézményes garanciarendszerének újraépítése a rendszerváltás után (1989–2011). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *A bírói függetlenség intézményes garanciái*. Budapest: Kúria, 152–178.
- BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (2023a): A bírói függetlenség és garanciái (1848–1948). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *A bírói függetlenség intézményes garanciái*. Budapest: Kúria, 107–123. Online: <https://doi.org/10.55413/561.A2300203.EUO>
- BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (2023b): A bírák jogállása 1869 előtt. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest: Kúria, 158–170.
- FICSÓR Gabriella (2016): A bírói függetlenség szükségszerű kialakulása és tartalma. *A Debreceni Ítéletábrla közleményei*, 7. Online: <https://debreceniiteltabla.birosag.hu/20160218/2016>.
- HORVÁTH Attila (2023): A Legfelsőbb Bíróságtól a Kúriáig (1990–2022). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *300 éves a Kúria*. Budapest: Kúria, 114–141.
- KATONA Klára (2013): A bírói függetlenség semmissé tétele. *Archiv.net*, 13(4). Online: https://www.archivnet.hu/politika/a_biroi_fuggetlenseg_semmissse_tetele.html
- KISS Anna – LÁSZLÓ Balázs (2021): A modern ügyészség kialakulása és típusai a kontinentális Európában. *Ügyészek Lapja*, 28(3), 65–74. Online: <https://ugyeszeklapja.hu/?p=3429>
- KÖBEL Szilvia (2018): „A végső döntés illesse az illetékes minisztert!” A közigazgatási bíróság 1949-ben történt megszüntetésének előzményei. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 6(2), 50–79. Online: <http://hdl.handle.net/20.500.12944/12835>
- KÖBEL Szilvia (2019): „Az állam és a nép érdekében fogok eljárni” – A közigazgatási bíróság 1949-ben történt megszüntetésének körülményei és következményei. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 7(3), 66–93. Online: <http://doi.org/10.32575/ppb.2019.3.4>
- LÁSZLÓ Balázs (2021): Az önálló ügyészség gondolata egy elfeledett javaslatban. *Ügyészek Lapja*, 28(1–2), 95–105. Online: <https://ugyeszeklapja.hu/?p=3242>

⁵⁴ Apró Antal elvtárs nyilatkozata a területrendezésről. *Vasmegye* (1956) 225. sz. (1956. 09. 23.). 2.

- LIKTOR Zoltán Attila (2023): A régi magyar bírósági rendszer, a bírói függetlenség személyi és intézményes garanciái a kezdetektől 1848-ig. In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *A bírói függetlenség intézményes garanciái*. Budapest: Kúria, 57–106.
- MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (2024): *Bíróságszervezés Pest vármegyében*. Budapest: Budapest Környéki Törvényszék.
- NÁNÁSI László (2011): *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. Budapest: Legfőbb Ügyészség.
- NÁNÁSI László (2018): Ügyészség. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Jogtörténet rovat, rovatszerkesztő: Komáromi László). Online: <http://ijoten.hu/szocikk/jogtortenet-ugyeszseg>
- NÉVAI László (1979): *Fejezetek a törvénykezési szervezet és a polgári eljárás történetéből*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő (1980): *Polgári eljárásjog*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- PÁLL Géza (1972): Harminc év a pulpituson. *Kelet-Magyarország*, 157. sz. (1972. július 6.).
- PAPP László (2017): Különbíróságok szerepe és rendeltetése a modern igazságszolgáltatási rendszerekben. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 7(1), 69–81. Online: http://acta.bibl.u-szeged.hu/56962/1/juridpol_forum_007_001_069-081.pdf
- PERES Zsuzsanna (2023a): A bírói függetlenség felszámolása (1945–1989). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga – MEGYERI-PÁLFFI Zoltán (szerk.): *A bírói függetlenség intézményes garanciái*. Budapest: Kúria, 133–151.
- PERES Zsuzsanna (2023b): A bírói függetlenség felszámolása (1945–1989). *Kúriai Döntések–Bírósági Határozatok*, 71(5), 952–967.
- SÁRKÖZY Tamás (2012): *Magyarország kormányzása 1978–2012. A szoft diktatúra kormányzásától az újkapitalista konfliktusos demokrácia kormányzásán át a fülkeforradalom vezérdemokráciájának kormányzásáig*. Budapest: Park.
- VALENTINI Tibor (1950): Az igazságügyi szervezet reformja. *Néplap* (Hajdú-Bihar), 1950. november 29.
- ZINNER Tibor (2005): *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962*. Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó.